

Az igazság kapuján belül és kívül.*

Alapige: Zsolt. 118. r. 19. v. „Nyissátok meg nékem az igazságnak kapuit”.

Kelet gondolatvilága tele van képekkel s kelet irodalmát a képek ismerete nélkül tanulmányozni, alaposan megismerni nem lehet. A zsidó nép kelet népei közé tartozott. Irodalma, egyéni, társadalmi, vallásos és politikai élete ennek se nélküli hát a képeket. A képek keleti pompával ékített költői öltözetben állítják előnkbe a valóságot és a sok csillogás, a sok fény nem egyszer úgy elkápráztatják, úgy elvakítják szemünket, hogy észre sem vesszük a valóságot. A zsidó nép vallásos irodalma, melyet mi is birunk szent könyvünkben, meggyőzhet erről mindnyájunkat. Lybanonnak czedrusa: a szerelmetesnek alakja; lilium a tövis között, a kiválasztottnak hasonlata; tűz a próféta ajkán: Istennek beszéde; ingadazó nádszál a tó partján: a pusztai prédikátor erős jellemének ellentéte. A képek és hasonlatok Istenről is megemlékeznek. Felleg a pusztában: isteni gondviselés, mely óvja népét a hőség ellen; tűzoszlop: Istennek világossága a nép előtt, kinek villámlás az ő szemöldöke és menydörgés az ő haragja. Mint szent ott lakik Isten a szentek szentében, mint jóság a menyekben és mint szigorú, igazságos bíró kérlelhetetlenül áll az igazságnak ama kapujában, melyet a keleti képzelet alkotott.

Izrael népe, mely semmit se hallott még a szerető atyáról, mely felett még mindig egy szigorú ítélőbíró állt, s mely Istennek még csak igazságos jutalmazását, — vagy kérlelhetetlen büntetését tanulta érezni, rég felépített már képzeletével két országot: az igazság és kárhozat országát s rég felépítette a kettő közé az igazság kapuját, melynél ott áll a rettentő bíró és a mely csak kevesek előtt nyílik meg. Dávid, a nagy király kelet népéhez tartozott. A képek az ő lelkét is magukkal ragadták; gondolat-, érzelem-világát és cselekvési körét befolyásolták. Millió nép érzi hatalmát; gazdagságát, fényét bámulják, intéseit parancsnak tartják. Dávid, a nagy király most magányában ül, önéletéről, önsorsáról gondolkodik. Képek jelennek

* Beköszöntő beszéd. Elmondott a kolozsvári unitárius templomban 1903. okt. 4-én.

meg előtte; e képek közt legnagyobb a nép képzelete által épített *igazságnak kapuja* s hánykódik lelkében. Elvonulnak előtte bűnei, jótettei, vallásos buzgósága, az Isten jósága, szabadtársa és irgalmassága. És a király, ki mindenki előtt nagy, érzi most önkicsínységét s az Isten nagyságát, öntettei gyarlóságát, és az Istennek tökéletességét. Hiszi, hogy fel van építve az igazságnak kapuja, s ott áll a mellett az ítélő. De vajjon megfogja-e ez nyitni a kaput előtte? Nem!..nem!.. Hiszen bűnei, tévedései, titkos vágyai s a vér, mely kezéhez tapad, örökre elzárják azt előtte. De igen! igen!.. Hiszen bűnbánata, az úr előtt való szolgálata, buzgósága és igazsága csak meg fogják azt talán nyitni előtte. De hát mi is van ott túl ama kapun? A hit szerint szent, isteni élet, szabadulás, s ott kívül kárhózat. Vajjon megnyílik-e hát e kapu előtte, a nagy király előtt? Kép képet követ, képzelet képzelet után vonul előtte, s bizonytalanság, kétség között tudni, látni, bizonyosságot nyerni akarva, kezét mintegy ég felé emelve kiált: „Nyissátok meg nekem az igazságnak kapuit!”

Atyámiai! Azt mondják, az emberiség és az egyes ember élete is a vágyódások, kísérletek és tévedések meg nem szakadó láncolata.

Minket ma már a keresztény eszmék vezérelnek s a kereszténység soha el nem évülő alapfogadlata: a szeretet a rugója tetteinknek. De mint kelet népe, de mint Izrael s a nagy király, mi is gyakran állítunk képeket magunk elé. Vágyaink vezérelnek, s jobbá, szebbé, boldogabbá akarjuk tenni az emberiséget és önéletünket. A szeretet törvénye által parancsolt kötelességek tette, munkára serkentenek. Aztán előállunk az egyház, a társadalom, a haza és emberiség érdekében munkálni, hogy bár egy parányival előbb vihessük a szent-ügy diadalát. De vajjon munkánk beválik-e, lelkünk nem hiába emésztette-e önmagát, szív-vérünk nem lett-e az önzésnek áldozva? E kérdések támadnak keblünkben. És legnemesebb munkánk után talán mi is, mint a nagy király, magányba vonulunk. Hányjuk, latogatjuk a kérdéseket; lelkünk háborog, nincs nyugalom. Életünk képei elvonulnak előttünk, tetteink csüggesztenek, vagy lelkesítenek, de lelkünk felkorbácsolt, hullámos tengerén nincsen bizonyosság. Vajjon legszebb tetteinkkel is jól tettünk-e, nem volt-e életünk elhibázva? s vajjon még lelkiismeretünk nyugalma is nem egy hamis érzés-e? E kérdések szorongatnak s ez érzelmek, e gondolatok között elvonulnak előttünk a dicső nagyok képei. Talán egy Sokrates magasztos tanával s a méreg kehelylyel kezében; talán az idvezítő világot boldogító eszméivel, tetteivel s a kínos keresztalállal; talán vallásunk nagy apostola, az Isten oszthatatlan egységének hirdetésével és a dévai vártömlőczcel. Elvonulnak e nagyok ellen feltámadt tömegek sötétségükkel, vakbuzgóságukkal. Lelkünk önmagába

tér; előttünk most az ember, majd Isten ítélete. Kísérlet-e, tévedés-e hát minden e földön? Mi vár reánk, emberi, vagy isteni ítélet s melyik lesz az igaz? Hol van erre bizonyosság? Mondjátok, mondjátok meg, vagy többet ennél: „Nyissátok meg nekem az igazság kapuját!”

Oly lelkiállapotaink tehát, mint a nagy királynak, nekünk is vannak.

Előttetek állok ez alkalommal, először e szent helyen, mint ez egyházközségnek lelkésze. Lelkem előtt is képek vonulnak el, ama nagyok, ama diésők képei, kik hirdették itt az Isten országát s „kiknek nem vagyok méltó még saruját is megoldani.” Előttetek állok s ti várjátok, mit fogok én nektek e szent helyről hirdetni? Eszembe jut, hogy azt mondják, az emberiség és az egyes ember élete is a vágyak, a kísérletek és tévedések meg nem szakadó láncolata. Vágyam van hirdetni azt, a mi szent és igaz, hogy kövessétek, a mi csüggesztő és szomorító, hogy elkerüljétek. És szívem, lelkem e perczen nyugtalan, mert e kérdés kísért: nem lesz-e minden szavam, minden munkám csak egy kísérlet, vagy még rosszabb — egy tévedés? Tájékozni szeretnék, hogy van-e hát valami bizonyos, mely megnyitja majd előttünk az igazság kapuját, s vajjon van-e azontul oly valami, melyért érdemes élni, munkálni, s ha kell, meg is halni? Bizonyosságot szeretnék szerezni az eszmékről, melyeket hirdetünk, a munkáról, melyet végezzünk és jövő sorsunkról, melyet érdemelni fogunk. Tekintetem az Istenre esik, ki egyedül kormányoz, egyedül tud és lát mindeneket, ki szeretettel s mégis igazsággal áll az igazságnak kapujában. És e kapu zárt, e kapu nem nyílik. Hol van hát a bizonyosság a jelen és jövőre? „Nyissátok, nyissátok meg nekem az igazság kapuját” hadd látom, hogy mi van azon belül és mi van azon kívül.

És mintha Isten könyörülő lelke egy pillanatig azt megnyitáná, s mintha lelkemnek annak küszöbéről egy be- és kitekintést engedne: látok, látok már és szólok nektek röviden arról, a mit *az igazság kapuján belül és a mit azon kívül láthatok.*

Az Isteni szózat: „bánom, hogy az embert teremtettem” rég elhallgatott. Az ember elé nagy és magasztos cél állíttatott: „legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok” és „új parancsolatot hagyok nektek: egymást szeressétek.” Az embernek éreznie kellett magasztos hivatását, s minden erejével azon kellett lennie, hogy az örök és örök jószág kifogyhatatlan kufféjéhez közelebb jusson. Igen, az ember elé végezelul a tökéletesség, az Istenhez hasonlóság tűzetett, mert ő Istennek nemcsak gyermeke, hanem képmása is. A tehetségeknek, melyek benne szunyadoztak, munkába kellett hát hozatniok s az örök példánykép, Jézus élete szerint az embernek közelebb kellett jutnia az

égi atyához. És az ember tényleg munkához kezdett s munkáját ma talán több erélyvel folytatja, mint bármikor ezelőtt.

A szeretet igaz eszméje megkezdette hódítását, felkeresi a sötét rejtekeket, felemeli a szenvedőt, a szerencsétlent és üldözöttet. Ha elnyom'a a könyörtelenség, a megvetés és lenézés, ha üldözte a fény és erőszak, ha inség, éhség kinozta Isten gyermekét: ott állott és ott áll ma már a szeretet mellette, hogy megmentse, felemelje és erősítse. Ma már megtalálja az embert az ember, a testvért a testvér. Nem durva önkény, jóság szólítja magához az elrejtőzöttet; nem elnyomás, hanem egyenlő jog, testvériség, igazság bátorít ma mindenkit. De a míg ide jutottunk, sokat küzdött az emberiség; sok szerető, igaz és jó léleknek kellett elesnie s talán vértanui halált szenvednie. Tévedés volt-e ezek élete, hiábavaló kísérletezés-e munkája? Az a vágy, az a sóvárgás, melylyel belementek a küzdelembe, az az erő, melylyel szembeszálltak anynyi érdekekkel, az a hit, melylyel jobbitani indultak nemünket: mind, mind csak a bizonytalanságnak volt növelője és az a lelkiismeret, mely őket megindította és munkába hozta, csak csalóka érzés lett volna? Nem! nem afiai! A szeretet, jóság és igazság nemes bajnokait sárral dobálta ugyan a világ, kiupadra hurezolta az erőszak, máglyán égette meg a hatalom, de látom, látom én őket az igazság birodalmában, melynek kapujában az abszolút igazság áll, helyet foglalnak ott Isten dicsőségében s az égi atya engedelmével belenyulnak példaadásukkal az emberiség történetébe.

A tudomány, a világosság csak keveseket illet, csak a kiváltságoltak járhatnak annak forrásához. Ez volt a jelszó régen. A tömeg ne lásson, ne tudjon, mert akkor nem lehet eszköz egyesek kezében. Ne, ne illesse az még a szentiratokat se. Csak higgye a tömeg, bármit is mondanak, bármit is végeznek azok, kiknek gyülekezetében a megjelenő isteni ihletést az erőszak, durva irigység, a féltékenység, álszenteskedő képmutatás jellemezte, arczul csapásául annak, a mi szent és isteni. De maga Isten munkált és munkál, hogy tökéletesítse az emberi nemet, képmásává lenni segítse gyermekét. Ertelmi, lelki világossággal áldotta meg kiválasztottait és ma gyorsan terjed az igaz tudomány, a lelki világosság. Igen! Ott van ma a tudomány az erkölcs, a vallás terén is, alapjában rázván meg ezeket, hogy hulljon le róluk mind, mind, a mi nem tiszta, a mi nem igaz valóság! Megrázta szentkönyvünket, melyet némelyek szerint maga Isten diktált, hogy csakis a mi az igazsággal ítélő tudomány előtt megállhat, az legyen a mi hitünk zsinormértéke. Megrázta a vallást, az erkölcsi életet és megrázta magát a három Istenséget, hogy maradjon a vallás az, a minek lennie kell: a vágyó léleknek Istennel való összeköttetése s az erkölcs: az Isten által vezérelt tiszta

léleknek megnyilatkozása és legyen Isten az, a mi volt, van és lenni fog örökké: egyedül, korlátlanul uralkodó a mindenség felett. Lerázta a tudomány Jézusról a titokszerűséget s csodát nem ismerve, előnkbe állította Jézusban azt a példányképet, azt a tökéletes lelket, a ki nekünk valósággal *élet és igazság*. S ma már nem az az igazság, mit a tudomány nem érinthet, hanem az, mit a tudomány lényegnek, igazságnak lenni kimondott. És a küzdők, a tudósok, a lelki világosság hirdetői elátkoztattak, kirekesztettek az emberek társaságából; s melynek keblére kellett volna ölelnie, lelkük világánál előrehaladnia: a roskadozástól félő egyház eltaszítá őket magától. De én látom, látom ezeket isteni dicsőségnek fényével körülvéve, az igazság birodalmában: belül, belül ama kapun, hol Isten áll kéréllhetetlen ítéletével.

Az ember úgy van alkotva, hogy nem annyira szolgálni, mind uralkodni szeret. S a világi javak, előnyök egyenlőtlen megoszlása, a tehetségek gyarlósága inkább kedvez a szolgáságnak, mint az uralkodásnak. Nézzétek végig a világtörténelmet, mily elnyomatott lesz a szegény, tudatlan nép, s mennyire eszköze, szolgálja egyeseknek. Rabszolga lesz a nép az önkény alatt. Lenézett lesz a nő, árúszik a leány, megvetett, eldobott a hitves a durva korszellem nyomása alatt és annak, kinek szerető keze, gondoskodása, gyöngédsége szabadítókat, megváltókat ad a világnak: annak az édes anyának csak könnyei maradnak s azok is kigúnyoltatnak. De egyszer csak üt az óra, mikor a nő méltó helyet foglal el a királyi trónon is, mikor a hitves és az édes anya neve imába foglaltatik, mikor a szolganép önérzetre kap, s lerázva békóit, lesz a minnek lennie kell: Istennek gyermeke, mindnyájunk testvére. És a kik mind ezt előkészítették azok agyonkinoztattak, megégettettek, de látom, látom én őket az Isten igazságának birodalmában.

Igen! Igen! Ott látom én a szeretet, jóság és igazság apostolait, a tudomány és szabadság bajnokait. Az egyház, haza, nemzet és emberiség igaz munkása nincs miért csüggedjen, hely készítettett már ott az ő számára. Az önzetlenség, az önfeláldozás, a bűnbánat bebocsátást talál az igazság kapuján. S az élet ott szent és isteni. Egységes az Istent dicsőítő karének. Szabadulás van ott a megterhelt lélekre, könnyebülés az elnyomatra, tiszta, igaz hit a kebelben; megbecsülés, alázatosság az emberben. Csak egy tekintély van ott, az Isten, mely bennünk a lélek, a lelkiismeret; egy vezető: Jézus Krisztusnak tiszta szelleme. Szép, szép az igazság országa, élet, isteni élet van ott mindenfelől.

Egy pillantás csak s ime ezeket láttam én az igazság kapuján belől.

Az igazság kapuján belől minden csak örvendetes és lelkesítő, ott valóságos, igazi élet van. Az igazság kapuján *kivül* ellenben minden, mit láthatunk, csak csüggesztő és elszomorító, itt nem élet, hanem enyészet, nem üdvösség, hanem kárhozat terem. Itt nem hívogat a biztató szó: „jőjjetek én hozzám, kik megfáradtatok s én megnyugtatlak titeket“. Itt e kérdés hangzik: „micsoda az igazság?“ s az érdek, hatalom és erőszak magából kikelve kiáltja az ártatlanra: „Káromlást szóla, méltó a halálra!“ A szeretet gyöngéd szavait és nemes tetteit itt ne keressétek, mert itt a durvaság és embertelenség az uralkodó. A jószág és igazság itt csak megvetett, alkalmatlan fogalnak. Nem hatolt be ide még az evangélium szózata, nem tudta még felrázni itt a vallási és erkölcsi érzést az isteni kijelentés. Az istenség fogalma, a tisztult vallási és erkölcsi felfogás csak arra való itt, hogy rémitse a gyengét, kihívóvá tegye a hatalmast. Jövő élet, ítélet, büntetés itt az eszükben meggyengült rajongók ábránd képe, vagy a lelkük egyensúlyát elveszítették rögeszméje, kiket nem szánni, hanem kinevetni kell, kiket nem szerető orvosi kezelés, emberséges bánásmód, hanem ostorcsapások által kell észretériteni, a romlott emberi társadalomnak visszaadni.

A vallást itt üres szólamnak tekintik, mely nem a világosság terjesztését, hanem a sötétség örök uralmának megalapítását tüzte ki ezéjlául. Többet ér itt a szemkápráztató ezereconomia, az érzékeket elszédítő hazugság, mint a tiszta lényeg, a lélek nemesítése. Az erkölcs itt az erős hatalmának elismerése, az ököl jognak uralma, az érdek kielégítése s az önzetlenség, önfeláldozás kinevetése. Tudomány? Ki van az innen zárva, hisz az úgy is csak arra való, hogy pusztitson; hiu emberek dicsőség vágya s a világtól elzárkózottaknak önfittogtatása. Öröm, gyönyör, élvezet millióknak romja felett többet ér itt a vilárendszer megmagyarazásánál, az emberi élet kikutatásánál és a körülötünk levő tünemények értésénél. Szabadság! mit jelent e szó itt? Szabad vagyok, mert uralkodom és parancsolok s remeg előttem az embertömeg. Testvériség: hogy nekem dolgozzék más — ingyen, véres keresményét előmbe rakja s ha szorult állapotában akarok, majd juttatok neki. Egyenlőség: hogy ne legyen nagy senki; minő eszközzel az nem kérdés, de meg kell akadályozni; hogy bárki is nagyobb legyen egy fővel mint a néptömeg.

Itt, itt látom én a fásult szívet s a tompa közönyt, melyet elosztatni nem lehet, melyet mi se érdekel; mely előtt nincs haza, nemzet, nincs emberiség, mely előtt nem bűn a hazaárulás, hanem csak kialakulás, megbékülés az adott körülményekkel, az okok halmaza szerint legjobb döntés az alkalmak kihasználása. Itt, itt hallok én rémitő hangokat, mikor a jajkiáltást ostorcsapással akarják elnémitani; mikor a tehetetlent korbács üzi tovább, hogy összeszedje kinjai között végső erejét, felmozduljon és

kilehelje agyonkínzott lelkét. Itt, itt hallik leginkább: „mi atyánk jöjjön el a te országod.“ Itt, itt működik legkönyörtelebbül az álarez, a börtön, a bitó, az inquisitio. De elég! elég ennyi az igazság kapuján kívül látottakról, mert mind ez csak csüggesztő, szomorú és rémitő.

Nem élet, nem; — enyészet van itt mindenütt. Az ember megállítani szeretné a világfolyását, míg minden megváltozik, hogy ne szennyezze be semmi a történelem lapjait. De az idők és történelem folyását megállitnunk nem lehet. Csak borzadva, összerázkódva olvassuk, mi minden kitelik az emberből és az embertől. Ezeknek nincs helyük az igazság kapuján belől s ha volna: Isten nem volna akkor igazságos.

Ai. Egy pillanatig bár úgy éreztem, mintha megnyilt volna előttem az igazság kapuja. Rövid tekintetet vetettem arra, mi azon belől és a mi azon kívül vala. A mit láttam, azt hirdetem nektek. Az életet a kapun belől, hogy kövessétek; az enyészetet, a kapun kívül, hogy elkerüljétek. Enyém lesz a hirdetés, tietek a választás. Élet, enyészet!? Válaszzatok.

E gondolatokkal üdvözölöm e nemes gyülekezetet. Üdvözöllek téged kolozsvári unitárius egyházközség, előljáróitokkal egyetemben. Bizalmatokkal kitüntettetek. Most kérve kérek: legyetek segítségemre Isten országa építésének munkájában.

Üdvözöllek egyházunknak érdemekben őszülni kezdő nemes főpásztora. Dicső küzdelmek közt vezesd győzelemre hiveid seregét.

Légy üdvözölve kollégiumunknak tanár testülete, ifjúságnak nemes kertésze. Legyen üdvös s Istennek tetsző a munka, melyet végeznék.

Üdvözöllek tanuló ifjúság! Szorgalom, munka, becsület. Ezt örököltük elődeinktől. Ezt hagyjuk nektek, legyen vezéretek.

Legyen üdvözölve e nemes város és ebben minden egyház, minden tanintézet vezetőikkel, óvéikkel egyetemben. Kozsorozza a nemes munkát mindenfelé Istennek áldása.

És te Isten! a megkezdett munkában vezéreljed a te gyenge szolgálodat mindörökké. Ámen.

CSIFÓ SALAMON.

Tóth Béla és Székely Sándor Hadúrja.

Néhány évvel ezelőtt esodálattal emlegette némely sensatio-éhes ifjabb ujságíró, hogy jebes írónk, Tóth Béla fölfedezése szerint Hadúr nem az ős magyarok hadintéző istene volt, hanem csak Székely székelyekről írt eposzának szerencsés leleménye s e kis művecske révén nyert utóbb általános elterjedést a magyar mythológiában. A ki e tájékoztatlan híresztelést hallotta, megdöbbenve kérdezte magától, vajjon hányszor fedezik föl még Columbus Amerikáját? Az a gyanus kérdés sem maradhatott el: vajjon e tudós ifjak hol tettek érettségi vizsgálatot, ha a magyar irodalomtörténetet még új korában sem ismerik?

A közel múlt napokban derült világosság e szállongó hir homályos eredetére. Egy vigyázatlan honatya elszólta magát az országházban s elszólalásában tudva, nem tudva Hadúrt Vörösmarty alkotásának vallotta. Legott lecsapott a Pesti Hirlap ellenzéki magaslátáról az ott éberen őrködő Tóth Béla s a tudatlan törvényhozókat ily váratlan leczkéztetésben részesítette:

„A képviselőház általános és szépirodalmi műveltségű írástudói azt hangoztatják, hogy a *hadúr* szót Vörösmarty csinálta. Éljenek! Legalább hallottak *valamiről harangozni*. E *tudományos* nyilatkozatok híján azt hittem volna, hogy a Ballagi Mór-féle magyar mythologia apostolai; vagyis azt vallják, hogy *hadúr* a magyarok istene volt a kereszténység befogadása előtt. De mit csufoljuk a jó öreg Ballagit? . . . No de csak azt akartam mondani, hogy a *hadúr* szót nem Vörösmarty csinálta, hanem *egy becsületes* unitárius versköltő lelkipásztor,¹ Aranyos-Rákosi Székely Sándor, azt írván 1823-ban kinyomtatódott,² *A székelyek Erdélyben* ezimű hároménekes hőskölteménye első énekének 86-ik sorában:

Zágon, Haddúrnak Fő-Papja beszélteni így kezd.

¹ Csak papnövendék volt akkor.

² Már 1822 végére kinyomtatták.